

Ernest Mandel

Hundraårsdagen av Marx' *Kapitalet*

1967

Publicerad på franska 1967 och på engelska i *International Socialist Review*, Vol. 29 nr. 2, mars-april 1968, s. 50-54.

Den 16 augusti 1867 var Marx klar med de sista korrekturläsningarna av *Kapitalets* första band och skickade en kort och rörande hälsning till Engels: ”Du och ingen annan har äran av att vi har kunnat få det färdigt. Utan Ditt självuppsoffrande stöd hade jag aldrig förmått genomföra det oerhörda förarbete de tre volymerna krävt. Full av tacksamhet vill jag omfamna Dig!”¹ Faktum är att första volymen av *Kapitalet* gavs ut av förläggaren, Meissner i Hamburg, först en månad senare, den 14 september 1867.

Denna bok har haft ett inflytande på den moderna historien som inte går att uppskatta, och har sedan slutet av 1800-talet förorsakat en oavbruten träta om dess verkliga natur. Louis Althusser och hans skola har nyligen återuppväckt denna kontrovers i Frankrike.²

Exakt vad är *Kapitalet*? Är det ett nationalekonomiskt verk? Är det ett revolutionärt politiskt verk? Är det en filosofisk text? Är det början på den moderna sociologin? Vissa har till och med hävdad att det framför allt är en moralists verk.

Verkets undertitel är: *En kritik av den politiska ekonomin*. ”Politisk ekonomi” är för Marx en halvvetenskap, en vetenskap som förvandlades till ideologi. Den hejdades i sin utveckling och avvek från den vetenskapliga vägen därför att den förblev fången i dåtidens dominerande klass', borgarklassens, fördomar och begrepp. Det var för att deras egen logik skulle ha tvingat dem att fördöma det kapitalistiska produktionssättet, avslöja dess motsägelser, påvisa dess övergående karaktär och förebåda dess slut, som de borgerliga ekonomerna var oförmögna att slutföra Adam Smiths och Ricardos arbete, vilket ledde till att den klassiska skolan för politisk ekonomi började förfalla.

För att genomföra ”kritiken av den politiska ekonomin” måste Marx därför kombinera tre steg på en och samma gång. Han måste analysera den kapitalistiska ekonomins funktionssätt genom att avslöja dess motsägelser, och visa i vilken utsträckning den officiella ekonomiska vetenskapen var oförmögen att redogöra för och förklara dessa. Han var tvungen att analysera de borgerliga ekonomernas teorier, påvisa motsägelserna, otillräckligheterna och felen i deras teorier och spåra dem tillbaka till deras ideologiska rötter, det vill säga deras ursäktande roll, i förhållande till det borgerliga samhället. Och han måste analysera klasskampen mellan kapitalister och arbetare, som gjorde det möjligt för den ekonomiska och ideologiska utvecklingen att förkroppsligas i levande människor som skapade sin egen historia, i sista hand genom klasskampen.

Louis Althusserns anhängare har förvisso rätt när de säger att *kapitalets* objekt i huvudsak är en ”samhällsekonomisk struktur”, den specifika analysen av det kapitalistiska produktionssättet. *Kapitalet* gör inte anspråk på att förklara alla mänskliga samhällen, vare sig i det förflutna

¹ [Från Marx till Engels, den 16 augusti 1867](#) – Red

² Louis Althusser är en framstående yrkesfilosof som tillhör det franska kommunistpartiet. Han är författare till [För Marx](#) och [Att läsa Kapitalet](#).

eller i framtiden. Det nöjer sig mer blygsamt med att förklara endast det samhälle som har varit dominerande under de senaste fyra århundradena: det borgerliga samhället.

Men Althusser's anhängare har inte bara rätt när de på detta sätt snävt avgränsar *Kapitalets* objekt. De har också fel, eftersom denna definition inte gör det möjligt för oss att redogöra för hela komplexiteten i Marx' stora verk.

För att kunna förklara hur det kapitalistiska produktionssättet fungerar var Marx tvungen att spåra ursprunget till de "ekonomiska kategorierna" (vara, värde, pengar, kapital), men de har sitt ursprung i det förkapitalistiska samhället. Han är därför också skyldig att utföra en historikers arbete och tillhandahålla det grundläggande materialet för att förstå förkapitalistiska samhällen.

Och Marx kunde inte på ett giltigt sätt analysera motsättningarna i det kapitalistiska produktionssättet utan att ge arbetarklassen ett kraftfullt kampinstrument, utan att därigenom aktivt ingripa i denna klasskamp och utan att försöka inrikta den mot ett exakt mål: störtandet av det kapitalistiska samhället. Marx av år 1867 hade inte glömt de oförgängliga vidsomsorden från Marx av år 1845: "Filosoferna har bara *tolkat* världen på en rad olika sätt, men det gäller att *förändra* den."

Kapitalet är därför ett verk som samtidigt är teoretiskt och praktiskt, filosofiskt och ekonomiskt, historiskt och sociologiskt. På grund av den metod som Marx använde för att skriva det kunde det inte vara på något annat sätt.

Marx definierade själv kortfattat denna metod när han den 18 mars 1872 skrev till Maurice Lachâtre att han hade tillämpat en metod på studiet av ekonomiska problem som aldrig tidigare hade tillämpats på dem. Han syftade uppenbarligen på den dialektiska metoden. Denna kombinerar det fulla utnyttjandet av empiriska data med en kritisk analys av dem, genom att avslöja deras inre motsägelser, som framträder allra tydligast när man studerar ursprunget till samma fenomen.

Tack vare tillämpningen av denna metod kunde Marx övervinna svagheterna och otillräckligheterna i den politiska ekonomins klassiska skola. Han fulländade arbetsvärdeteorin (som förklarar ursprunget till varornas värde, ett socialt fenomen, genom den mängd arbete som är socialt nödvändig för att producera dem), genom att skilja "arbete" från "arbetskraft" och genom att förklara att det som kapitalismen köper inte är arbetarens "arbete" utan dennes "arbetskraft", förmågan att arbeta.

Med denna förfining kunde han utarbeta kategorin "abstrakt arbete", det vill säga arbete som, utan åtskillnad mellan olika branscher, utgör ett genomsnitt av hela den arbetstid som står till samhällets förfogande. Och genom att beskriva det på detta sätt kunde han formulera sin teori om mervärdet, som definieras som skillnaden mellan priset (värdet) på arbetskraften och det värde som produceras av samma arbetskraft.

Alla dessa upptäckter, som samtidigt omkullkastade den ekonomiska vetenskapen och den socialistiska teorin, hade gjorts redan 1859, i Marx lilla bok *Till Kritiken av den Politiska Ekonomin*, som är särskilt berömd för sitt *förord* där den marxistiska teorin om den historiska materialismen formuleras i klassiska termer. Men det är i *Kapitalet* som de kommer till sin rätt i all sin rikedom.

Kapitalet försöker framför allt framställa "den kapitalistiska produktionens naturlagar". Dessa härleds alla från strukturens grundvalar: arbetsvärdeteorin och mervärdeteorin.

Kapitalistisk produktion är produktion för marknaden under förhållanden av privat ägande av produktionsmedlen, det vill säga under konkurrensförhållanden. För att vinna under denna konkurrens, eller åtminstone för att inte gå under, måste industrikapitalisterna sänka sina

produktionskostnader. Det åstadkommer de genom att utveckla tekniken, maskinerna. På så sätt ersätter han levande arbetskraft med maskiner och underkastar skoningslöst den förra under den senare. Samtidigt slår han två flugor i en smäll: Han sänker sina produktionskostnader, vilket underlättar erövringen av marknader; han minskar sysselsättningen, vilket skapar arbetslöshet som pressar ner arbetarnas löner och därmed ökar hans andel av det ”nettovärde” som produceras av hans arbetare. Detta ”nettovärde” delas i huvudsak mellan löner och vinster; om den förstnämndas andel minskar, så ökar automatiskt den andres.

För att utveckla tekniken och maskinsystemet behöver kapitalisten en ständigt växande kapitalmängd, eftersom maskinerna blir allt fler och dyrare i takt med den tekniska utvecklingen. Det finns bara ett grundläggande sätt att öka kapitalet: att öka profiten. Det är genom att investera dessa vinster (genom ”kapitalackumulation”) som kapitalet växer.

För att öka sin profit kan kapitalisten ta till två medel: antingen sänka lönerna (eller förlänga arbetsdagen utan att höja dagslönen) eller öka arbetets produktivitet utan att höja lönerna (eller höja dem mindre än vad arbetets produktivitet stiger). Den första metoden tillämpades framför allt fram till slutet av 1800-talet i Europa (den tillämpas fortfarande i de underutvecklade länderna); den kulminerar i en absolut utarmning av arbetarklassen. Den andra metoden har framför allt tillämpats i Europa sedan slutet av 1800-talet; den kulminerar i en relativ utarmning av arbetarklassen (det vill säga lönearbetarens inkomst per capita ökar långsammare än befolkningens inkomst per capita). Statistiken bekräftar detta.

Akkumuleringen av kapital, verktyget för att vinna över konkurrensen, kulminerar i koncentrationen av kapital. De stora fiskarna äter upp de små. Eftersom kostnaderna för den ursprungliga investeringen ständigt ökar, kan endast ett allt mindre antal av de stora kapitalistiska trusterna sprida sig till de mest tekniskt avancerade industrigrenarna. Häromdagen förutspådde en amerikansk ekonom att trehundra jätteföretag vid slutet av århundradet skulle dominera hela den kapitalistiska världsekonomin.

Men detta kolossala uppsving för produktivkrafterna sker på ett anarkistiskt och oorganiserat sätt. Det är inriktat på att förverkliga privat vinst och inte på att tillfredsställa mänskliga behov. Därav den tendens till överproduktion som är inneboende i det kapitalistiska produktionssättet och som idag uttrycks i form av överskott på produktionskapacitet. Därav en tendens till periodiska ekonomiska kriser som skamligt nog kallas ”recessioner”.

Kapitalet har, som vi har påpekat, inte bara omkullkastat den ekonomiska vetenskapen. Det har likaså omkullkastat arbetarrörelsen. Det förvandlade socialismen från en utopi till en vetenskap. Det smidde ett vapen åt arbetarna, med vilket de inte bara kan upptäcka de svaga punkterna i sina motståndares rustning, utan också förbereda sig för ett nytt samhälle, det socialistiska samhället.

Vid den tidpunkt då de unga Marx och Engels skrev *Kommunistiska manifestet* i Bryssel 1847 fanns det knappt några hundra revolutionära socialister organiserade i tre eller fyra länder. Det befriande ropet: ”Arbetare i alla länder, förena er!” motsvarade då inte någon upplevd verklighet. Den vetenskapliga diagnosen: ”Alla epokers historia har varit klasskampens historia” kunde då bara i ett fåtal länder förstås av huvudaktörerna i det samtida dramat – arbetarna i den storskaliga industrin.

Tjugo år senare, när *Kapitalet* kom ut, fanns det redan en arbetarinternational på scenen och ett fackligt medvetande hade vuxit fram bland arbetarna i ett halvt dussin länder. Men detta var fortfarande inte mer än en mycket liten förtrupp. I antal, jämfört med hela mänskligheten, var det en obetydlig marginalgrupp, även om den redan kunde injaga ”stor skräck” i kapitalet under proklamationen av Pariskommunen.

Inte mer än tjugo år senare hade den vetenskapliga socialismen blivit en rörelse som omfattade miljontals arbetare över hela världen. Och ett halvt sekel efter publiceringen av *Kapitalet* kom den första rikliga utdelningen: , i oktober 1917 erövrade arbetarklassen för första gången makten i ett stort land, i Ryssland.

I dag finns det inte ett enda land, inte ens en ö, hur liten den än må vara, på denna planet där en privat industriägare inte konfronteras med en arbetarklass som är organiserad i fackföreningar eller politiska partier. I dag står hundratals miljoner arbetare, intellektuella, fattiga bönder och studenter samlade under Marx' fana. Det finns inte så stor chans att kapitalismen kommer att överleva 1900-talet och att den kommer att kunna betrakta 150-årsjubileet av *Kapitalet* med samma blandning av respekt, irritation och självbelåtenhet som den, i vissa industrialiserade länder, fortfarande kan fira 100-årsjubileet på sitt sätt.³

Marx förutspådde med rätta: ”Jag vill i alla händelser hoppas att borgarna skall ha mina karbunklar i gott minne för resten av livet.”⁴ Sådan är tankens kraft, när den är vetenskaplig, det vill säga när den kan förstå utvecklingens innebörd och när den griper tag i massornas medvetande.

Lästips

Mandel om *Kapitalet* och marxismens ekonomiska teori:

[Marxismens ekonomiska teori](#) (1962)

[Marx ekonomiska tänkande](#) (1967)

[Inledning till *Kapitalet*](#) (1976)

---

³ På denna punkt är det uppenbart att Mandel misstog sig. *Red*

⁴ Brev [Från Marx till Engels, den 22 juni 1867](#)